

М. Паламаренко

РЕСПУБЛІКАНСЬКА ПАРТІЯ США: ЕВОЛЮЦІЯ ПРОГРАМНИХ ПРІОРИТЕТІВ ТА УЧАСТЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ В 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Партійна система США є значною мірою зразковим інститутом, вона є прикладом стабільного і поступального розвитку протягом тривалого часу. Республіканська партія як складовий елемент цієї системи, який представляє інтереси близько половини населення країни, також є важливим елементом, що впливає на політичний процес у країні. На сьогоднішній день партія є потужним інститутом, який агрегує та артикулює інтереси значної частини населення США і одночасно формує і постачає кадри у всі владні структури країни. Тенденції і особливості розвитку цієї організації нерозривно пов'язані з напрямками розвитку всієї політичної системи найбільш розвинутої країни західного світу. Дане дослідження присвячене аналізу найновіших даних, фактів та подій партійного життя Сполучених Штатів. Використовуючи історичні порівняння, структурно-функціональний аналіз та аналіз прийняття рішень ми спробували описати та дати оцінку найновішим трендам політичного процесу цієї країни.

Досліджуючи політичну систему іншої держави, часто визначити вагу та значення того чи іншого інституту важко, його вплив на політичне життя та роль у реалізації політичного процесу. Це **актуалізує** вивчення Республіканської партії в наші дні, оскільки дає можливість правильно оцінити її місце у реалізації демократичних процедур у сучасних США.

Метою роботи є визначення тенденцій розвитку і діяльності Республіканської партії США протягом 1990-х рр., а також основних етапів розвитку, через які вона пройшла за вказаний період. **Об'єктом** дослідження є політична організація Республіканської партії в Конгресі США, **предметом** – особливості розвитку та значення змін у структурі цієї партії протягом 90-х років ХХ ст.

Ступінь вивчення проблеми. Предмет даного дослідження розглядається в межах теорії циклічного розвитку А. Шлезінгера та теорії критичних виборців В.О. Кі, У. Бернхема, Дж. Сандквіста та ін [1]. Аналіз фракційної та виборчої діяльності партій широко розглядається в американській літературі такими дослідниками як Д. Мейх'ю, Дж. Олдріч, С. Елдерсвельд [2]. Досить детальні лонгитюдні дослідження трансформації партійних позицій у наш час

провели В. Міллер та К. Дженнінгс [3]. Ці роботи хоч і розкривають різні аспекти функціонування партій у Конгресі США, проте не відтворюють панорамну перспективу сучасного розвитку, частково через те, що досить важко проводити інтерпретацію фактів поточної діяльності, частково через те, що дослідження проводяться в дотичному емпіричному контексті. Існує ряд нових робіт російських науковців В. Согріна [4], Ю. Абрамова [5] та ін., присвячених дослідженню політичної системи США, у яких, зокрема, аналізуються платформи і діяльність провідних американських партій. Ці праці є важливим кроком до нових пострадянських досліджень партійної системи США, проте вони не спроможні повністю заповнити нішу досліджень структурних змін та інституційного розвитку партійної системи США в наші дні. Новизною даної роботи є спроба аналізу та інтерпретації діяльності партій у Конгресі США після 1990-го року, коли країна стала єдиною наддержавою, з метою визначення тенденцій і напрямків еволюції в цій діяльності. Методом дослідження було вивчення особливостей і досягнень фракцій Республіканської партії в Конгресі кожного скликання за вказаний період, з подальшим виділенням тенденцій, їх характеру та детермінуючих факторів.

Виклад основного матеріалу. Протягом 1990-х років Республіканська партія зазнала ряд трансформацій, пов'язаних зі зміною поколінь та структури електоральної бази. У Конгресі в цей час змінилось як мінімум три покоління домінуючих фракцій Республіканської партії. Це рейганівські лоялісти часів правління адміністрації Дж. Буша старшого, праві технократи Н. Гінгріча та неоконсерватори, які прийшли в команді Дж. Буша молодшого. Щоб послідовно розглянути цей еволюційний процес, спробуємо на початку визначити електоральну структуру та соціальну базу партії станом на початок 1990-х рр.

Електоральні дослідження проведені на початку 1990-х років засвідчили посилення позицій Республіканської партії у південних регіонах країни. Саме цей фактор призвів до перемоги партії на виборах 1994 р. Разом з тим регіон Півдня почав за своєю важливістю для партії випереджувати навіть Середній Захід. Партійне керівництво республіканців походило саме з Півдня. Цими фактами пояснюється надмірне представництво вихідців з цього регіону на партійних конвентах. Республіканська партія продовжувала позиціонувати себе як консервативну, її представники висловлювали більшу ідеологічну лояльність і меншу фракційність. Делегати національного партійного конвенту в питаннях соціального

забезпечення та державного медичного страхування були більш консервативні, ніж партійна база в цілому. Між партійними фракціями не існувало розходжень щодо питань витрат на оборону – всі вони виступали з правоцентристських позицій. Щодо квот представництва на Національному з'їзді Республіканської партії, то білі виборці в ній були представлені надто широко, щоправда, чорношкірі були також представлені відповідною групою.

На виборах в 102 і 103 Конгреси республіканці зазнавали поразки. Це посилювало розкол у їхніх рядах, особливо після невдачі на президентських виборах 1992 р. У Палаті представників перемогу отримали рейганівські активісти витіснивши представників правих християн та соціальних лібертаристів. Від цієї фракції на партійні посади були обрані чотири нових кандидати: Г. Гайд (Іллінос) зайняв посаду голови республіканського комітету з політичної стратегії; Д. Армі (Техас) посів місце голови республіканської конференції; Т. Делей (Техас) став секретарем республіканської конференції; Б. Паксон з Нью-Йорка став головою національного комітету республіканців. Посилили свої позиції і старі лідери цієї фракції, зокрема, партійний організатор Н. Гінґріч (Джорджія).

У 1994 р. республіканцям вперше з 1952 р. вдалося отримати контроль над Сенатом і Палатою представників одночасно. Цей феномен був названий “Республіканською революцією”. Партія набрала додатково 54 місця в Палаті представників і вісім місць в Сенаті. Це стало результатом консервативного зрушення в електораті країни. Перемогу в самій партії здобули консервативні фракції на чолі з Н. Гінґрічем та Т. Делеєм. За шість тижнів перед виборами вони висунули детальну програму діяльності в Конгресі під назвою “Контракт з Америкою”, яка стала першим зразком партійної платформи в рік проміжних виборів. Програма містила зобов'язання поширити дії законів у країні на Конгрес, визначити відповідальну аудиторську організацію, що провела би аналіз дій Конгресу щодо марнотратства та нецільового використання, зменшити кількість комітетів Палати представників і їх службовців на третину, обмежити термін діяльності голів комітетів, заборонити голосування за довіреністю для членів комітетів, публічно проводити засідання комітетів, запровадити норму про три п'ятих голосів, необхідних для прийняття закону про збільшення податків, запровадити збалансований федеральний бюджет.

Загалом, за підсумками виборів у Конгрес найбільших втрат зазнали політики-ветерани поміркованої й центристської орієнтації, а на їх місце прийшли заідеологізовані новачки-популісти. Багато хто з

нових республіканців, наприклад С. Ебрехем, М. Дівайн, М.Ф. Томпсон, Б. Фріст, вели негативні популістські кампанії проти центристських політиків, а С.Ебрехем до того ж був помічником досить консервативного віце-президента республіканця Д. Куейла.

Республіканці в Палаті представників, очолювані Н. Гінгрічем, протягом перших ста днів поставили на голосування центральні позиції передвиборної партійної платформи, а саме: обмеження строку перебування кар'єрних політиків на посаді; конституційну поправку про збалансований бюджет; право конгресменів накладати вето на окремі статті бюджету; реформу державного соціального забезпечення; введення смертної кари; зниження податків на соціальне забезпечення для громадян з високими доходами й упорядкування сімейного оподаткування. Щодо пріоритетів в області зовнішньої політики, Н. Гінгріч підкреслив "важливість зміцнення протиракетної оборони", а також перегляду політики надання допомоги іноземним державам, "особливо тих елементів цієї політики, які стосуються федеральної допомоги урядам інших країн і які треба із цієї політики виключити". Н. Гінгріч закликав вивести з Гаїті військовий контингент США "у найбільш короткі строки" [5].

Спочатку лідери республіканців заявили, що не будуть дотримуватися в Конгресі флібустьєрської тактики й мають намір співпрацювати із президентом. Втім, відразу ж пішли застереження, що компроміси з Б. Клінтоном не можуть стосуватися базових положень передвиборної платформи. Н. Гінгріч, зокрема, підкреслив, що не допустить, щоб зміст платформи став предметом будь-яких дискусій.

Наприкінці 1995 р. Б. Клінтон і республіканський Конгрес опинились у різкому протистоянні з питання збалансованого бюджету. Президент не погоджувався на обмеження фінансування програм "Медікер". Протягом протистояння, що тривало декілька місяців діяльність уряду була двічі заблокована. Громадська думка була на стороні президента, якому вдалось переконати виборців, що винуватцями конфлікту є радикальні республіканці. Б. Клінтону також вдалось заблокувати ряд програмних ініціатив республіканського Конгресу: в квітні він, апелюючи до захисту прав жінок, наклав вето на закон, що забороняв пізні аборти, які більшість республіканців різко критикували. У травні Клінтон наклав вето на закон про обмеження позовів про надійність товарів (*product liability suits*), що відповідало інтересам адвокатів судів першої інстанції, лобістської групи, яка твердо підтримувала президента. Клінтону також вдалось відстояти свою позицію щодо збереження

мінімальної заробітної плати і погодитись на незначні реформи сфери страхування здоров'я.

Невдачі республіканців в імplementації ряду своїх положень, а також їх конфлікт з президентом Б. Клінтоном призвели до того, що вони програли президентські вибори. Це також стало причиною зменшення консервативної коаліції виборців, що підтримала партію на виборах 1994 р.

Після виборів 1996 р. влада у США залишилася розділеною: президентом залишився демократ Б. Клінтон, а Конгрес знову опинився під контролем республіканців. Якщо в 104 конгресі республіканцям вдалося провести агресивну законодавчу стратегію, проголосувавши протягом ста днів за всі 10 пунктів “Контракту з Америкою”, то в наступному скликанні вони виступили з менш активними і більш консервативними позиціями. Причиною було протистояння з адміністрацією навколо бюджетного законопроекту в 1995 р. Недостатня реклама законопроектів, потужне протистояння під час виборів з боку Демократичної партії, організованої праці, адвокатів та груп захисту навколишнього середовища послабили масований наступ республіканців на “великий уряд”. Партія змінила тактику роботи в Конгресі, надавши перевагу інкрементальному підходу до прийняття законопроектів.

У 105 конгресі в республіканців почали загострюватися внутрішні суперечності. Підкомітет з етичних питань в Палаті представників висунув ряд звинувачень спікеру Н. Гінгрічу, найсерйознішим з яких було використання вільних від оподаткування пожертвувань на проведення курсів партійної історії. Н. Гінгрічу довелося вибачитись, проте він не став знімати своєї кандидатури на посаду спікера в новому конгресі. Повернення його на посаду пов'язували з відновленням консервативного курсу партії в Палаті представників. У Сенаті консервативну фракцію очолив лідер більшості Т. Лотт, проте його програма не містила радикальних пропозицій: перезатвердження положень “Закону про насильство щодо жінок”, “інвестиційні рахунки Боба Доула” для фінансування коледжів, “реформа надійності” та ін. Найбільшу ставку республіканці однак зробили на розгортання скандалів з Б. Клінтоном і А. Гором.

Початкова форма звинувачень проти Б. Клінтона носила етичний характер. “Моральні війни” розгорнулись в Конгресі відразу після приходу консервативної республіканської більшості. Чим більше республіканці звинувачували опонентів на основі етичних принципів, тим більше піддавались аналогічній критиці з боку демократів. Колишній радник Білого Дому Б. Грей пояснював подібний феномен

“способом, у який працюють етичні війни: чим сильнішою стає критика Клінтона в етичній площині, тим сильнішою стає атака на Гінґріча, незалежно від його здобутків” [6].

На підставі цього конфлікту експерти очікували в 105 конгресі різкої контратаки спікера і його прибічників. Юридичний комітет у Палаті представників не проводив жодних розслідувань щодо звинувачень Б. Клінтона до проміжних виборів 1998 р. Незважаючи на це, питання імпічменту стало одним з найважливіших під час передвиборчих дебатів. Оскільки республіканці зазнали втрат на виборах, їх рішучість щодо імпічменту була послаблена. Вже в грудні змушений був відмовитись від спікерських повноважень республіканець Б. Лівінгстон, якого звинуватили в подружній зраді. Сама процедура імпічменту була ініційована на заключній сесії Конгресу, який завершував свої повноваження. Президенту інкримінувались декілька злочинів. 19 грудня 1998 р. Палата представників проголосувала за імпічмент з питань лжесвідчень перед судом (228 проти 206) та перешкоджання правосуддю (221 проти 212). Два інших звинувачення не були прийняті: лжесвідчення по справі Джонса (205 проти 229) та звинувачення Б. Клінтона у зловживанні владою (148 проти 285). Чотири республіканці голосували проти всіх звинувачень і п'ять демократів принаймні за одне з них. Після прийняття резолюції Палати представників № 611, Клінтон став другим президентом в історії США, щодо якого була розпочата процедура імпічменту. Розгляд справи в Сенаті тривав з 7 січня по 12 лютого 1999 р. Очолював засідання голова Верховного суду США В. Ренквіст. Тринадцять республіканців з юридичного комітету Палати представників виступали в ролі “менеджерів” на стороні звинувачення. Для оголошення імпічменту потрібні були голоси 2/3 Сенату (67), проте з питання про лжесвідчення проголосували 45 (проти 55), а з питання перешкоджання правосуддю 50 (проти 50). У тому числі проти імпічменту голосувала група ліберальних республіканців, до якої входили О. Сноу та С. Коллінз (Мейн), Дж. Чаффі (Род-Айленд), А. Спектер (Пенсільванія) і Дж. Джеффордс (Вермонт). Негативне голосування частково було спричинене низькою громадською підтримкою дій республіканців, яка в свою чергу була зумовлена агресивними необґрунтованими випадками республіканців у бік президента. Оглядачі також говорять про непрофесійні дії керівництва республіканців. Так, протягом всього 1998 р. республіканці мало реагували на скандал. Т. Лотт відмовився говорити про це, коментуючи президентське звернення до нації, таким чином підіграючи Б. Клінтону, який намагався презентувати

всю історію як приватну справу. Лише наприкінці жовтня 1998 р. напередодні виборів республіканці спробували надати скандалу політичний відтінок, проте навіть у цьому вони були обережні [7].

Внаслідок проміжних виборів 1998 р. республіканці втратили частину голосів у Палаті представників. І хоча вони залишились у більшості, це був перший такий прецедент з часів перегрупування 1930-х рр. Спікер Н. Гінгріч вимушений був подати у відставку. Свою посаду він передав Б. Лівінгстону, голові впливового комітету з асигнувань, представнику центристських фракцій партії, який позиціонував себе як незаангажованого менеджера. Проте вже в грудні внаслідок викриття Л. Флінта, Лівінгстон відмовився від посади спікера. Його місце посів Д. Хастерт (Іллінойс). Хастерт належав до консервативного крила республіканців, і в свій час брав участь у робочих групах щодо реформи охорони здоров'я в 1994 р., програми "Медікер" в 1995 р. і програми медичного страхування в 1998 р. [8].

Після невдач з імпічментом президента республіканці почали лобіювати програму скорочення податків. Програма передбачала широке скорочення оподаткування в різних сферах на 10 %. Проте для прийняття такого закону їм слід було подолати ряд перешкод, закладених у бюджетний процес демократами. Зокрема найважливішою перешкодою було правило "плати за вхід" (*Paygo*), яке передбачало компенсацію від скасування будь-якої доходної статті бюджету. Тобто законодавець при скороченні податків мав віднайти спосіб компенсувати ненадходження так, щоб зберегти бюджетний баланс. Правило було ухвалене як компроміс у 1990 р. і робило практично неможливим будь-яке суттєве податкове послаблення. Голова бюджетного комітету в Сенаті П. Домінічі (Нью-Мексико) виступив з пропозицією реформування цієї норми. Навколо нього сформувалася група фіскальних консерваторів, які також домагалися зміни правил.

Найбільш видимим був розкол серед республіканців у питанні реалізації зовнішньої політики. Яскравим свідченням цього стало прийняття резолюції, яка вимагала ухвалення Конгресу для застосування наземних сил. Голосування за резолюцію про повітряні війська було заблоковане, і в той час, коли тривали дискусії, в Югославії вже набирала оберти повітряна війна. Одночасно Конгрес ухвалив подвоєний військовий бюджет, який запросив Клінтон для проведення воєнних дій. Лідер сенатської більшості Т. Лотт (Міссісіпі) виступив з пацифістськими гаслами, запропонувавши "дати шанс для миру". У Республіканській партії почала формуватись група, яка виступала проти надмірного застосування військової сили на міжнародній арені. Сенатор

К.Б. Хатчисон (Техас) член комітету з питань збройних сил, виступила з обґрунтуванням такої позиції. На її думку, надмірне розпорошення ресурсів і перенапруження, до якого воно призводить, є загрозою для національної безпеки США. У проект оборонних витрат на 2000 фінансовий рік К.Хатчисон внесла пункт, що вимагав від адміністрації провести аналіз місць на планеті, де США можуть зменшити свою військову присутність. Цей перелік серед іншого включав Південну Корею і Саудівську Аравію. Разом з тим, опозиційна група республіканських інтернаціоналістів стверджувала, що США буде важко втримати статус наддержави, якщо вони не будуть залучатися до регіональних конфліктів. Ця група вважала, що в разі перемоги на президентських виборах 2000 р. противники інтервенціоналізму будуть відсунуті на другий план, як це було в часи Тафта із “Старою гвардією”. З цієї точки зору республіканці мали виграти від наявності головнокомандуючого від власної партії, так як це було у випадку показного примирення глобалістів і протекціоністів після обрання Б.Клінтона президентом. Під час цих дискусій найбільшу активність виявляла фракція неоконсерваторів, які зосереджували свою увагу в основному на зовнішньополітичних питаннях. Саме неоконсервативна фракція стала домінуючою внаслідок наступних президентських і парламентських виборів у 2000 р.

Висновки. Отже, протягом 1990-х років Республіканська партія США пройшла суттєву еволюцію, що була пов’язана зі зміною поколінь і відображала тенденцію економічних і соціальних трансформацій у державі. За цей період у Конгресі змінилося три покоління фракцій, що представляли цю партію: соціальні консерватори, економічні консерватори-центристи та неоконсерватори. Найбільш суттєвим досягненням Республіканської партії в цей період було встановлення контролю над обома палатами Конгресу, вперше за останні 40 років. Причинами цього, в основному були соціальні та демографічні трансформації в американському суспільстві. Разом з тим, на фоні популярних дій адміністрації демократів та економічного зростання в країні, республіканці так і не спромоглися конвертувати власну перемогу у позитивну програму політичних дій: “Контракт з Америкою” так і не був повністю імplementований, а невдалий імпічмент президенту завдав сильної шкоди репутації фракції партії в Конгресі. Невдачі центристських прагматично-налаштованих сил у Республіканській партії призвели до посилення групи неоконсерваторів, яка отримала контроль над партією на початку XXI століття.